

गढी-किल्लाको कवितात्मक वर्णन

रुक्मिणी (बन्त) प्रधान

प्रामाणिक इतिहास लेखनमा तात्कालिक ऐतिहासिक सामग्रीको महत्त्वपूर्ण स्थान रहेको हुन्छ भन्ने कुरा सर्वमान्य छ। यस्ता ऐतिहासिक कागजपत्र, शिलालेख, ताम्रपत्र, काष्ठपत्र आदि सामग्रीहरू संस्थागत तथा व्यक्तिगत रूपमा संरक्षण गरिएका धेरै उदाहरणहरू नेपालको इतिहास-अध्ययनको सिलसिलामा पाइएका छन्। ऐतिहासिक सामग्री विषयको चर्चाको क्रममा मेरो संग्रहमा मुलकी खरदार गुणवन्तकालिक तथा ऐतिहासिक दृष्टिले महत्त्वपूर्ण केही कागजपत्र रहेका छन्। ती सामग्रीहरूमध्ये केही सामग्री 'रूपरेखा' (प्रधान: वि.सं. २०३९, पृ. २७-३७) र कन्ट्रिब्यूशन्स टु नेपालिज् स्टडिज् (प्रधान: ई. १९८९, पृ. १५१-१६७) मा प्रकाशन गरेकी छु र अन्य सामग्रीहरू पनि क्रमशः प्रकाशन गर्दै जाने उद्देश्य लिएकी छु।

यसपल्ट मैले आफ्नो संग्रहको एउटा हस्तलिखित ग्रन्थमा रहेको एउटा कवितालाई लेखको रूपमा प्रस्तुत गर्न लागेकी छु। यस कवितामा नेपालका प्रसिद्ध केही गढ-किल्लाको नामोल्लेख सहित संक्षिप्त वर्णन परेको छ। यस ग्रन्थमा निकै कविताहरू छन्। कविताहरू नेपाली, संस्कृत र हिन्दी भाषाहरूमा रचिएका छन्। कुनै-कुनै कविताको सुरुवात र अन्त्य नेपालीमा छ भने तिनको बीच-बीचमा हिन्दी पनि घुसेको पाइन्छ। वास्तवमा ग्रन्थमा रहेका कविताहरू नेपाली, हिन्दी र संस्कृतको मिश्रित रूपको देखा परेको छ। यसमा रचयिताको नाम नपरेकोले यी कविताहरू कसले रचेका हुन् भनी स्पष्ट रूपमा थाहा पाउन सकिंदैन। यस ग्रन्थको पछिल्लो खण्डमा 'बेताल पच्छिसी' कविता छ। यो कवितात्मक रूपको नेपाली भाषामा छ र यसै 'बेताल पच्छिसीको अन्त्यमा 'उदयानन्द अर्यालले रचेको' भन्ने उल्लेख परेको छ (रुक्मिणी: वि.सं. २९३९ पृ. १५१-१६७)। यसो हुँदा यस ग्रन्थमा रहेको बेताल पच्छिसी सहित सम्पूर्ण कविताहरू उदयानन्दले रचेको हुनु पर्दछ भन्ने विश्वास गरिएको छ। तर स्व. बाबुराम आचार्यद्वारा सम्पादित 'पुराना कवि र कविता' नामक पुस्तकको ९६-९८ पृष्ठमा स्तुति पद्य-३ शिर्षक दिई यो कविता यदुनाथ पोख्र्यालद्वारा रचिएको हो भनिएको छ। साथै यस कवितामा मूलापाठको शुरूको साढे चार श्लोक र हिन्दी भाषामा रचिएका बीचका दुइ श्लोकहरू समावेश भएका छैनन्। त्यसमा यो कविताको रचनाकाल वि.सं. १८९४-९८ भनी अनुमान

गरिएको छ (आचार्य: वि.सं. २०२९, पृ. ७५)। तर मेरो संग्रहमा रहेको ग्रन्थमा यो कविता कविले आफू खोटाङ्गमा रहँदा वि.सं. १८७२ मा रचेको तथ्य उल्लेखित छ। यसै ग्रन्थको चौबीसदेखि छब्बीस पृष्ठसम्मको एउटा कवितामा मेचीदेखि महाकालीसम्मका तात्कालीन नेपालका तराई र पहाडी भेकका गढीहरूको उल्लेख परेको छ। विभिन्न गढकिल्लाहरूका नाम सहित के-कस्ता प्रकारका थिए भन्ने वर्णन समेत गरिएको यो कविता इतिहासका विद्यार्थीहरूका साथै साहित्यिक क्षेत्रमा पनि महत्त्वपूर्ण विषय हुने हुँदा यसलाई लेखको रूपमा प्रस्तुत गरी सम्पूर्ण पाठकहरूको ध्यानाकर्षण गर्ने प्रयास गरेकी छु र सो कविता प्रस्तुत गर्नुअघि यहाँ गढहरूबारे संक्षेपमा चर्चा गर्न आवश्यक ठान्दछु।

नेपालको इतिहासमा गढ-किल्लाको निकै महत्त्व रहेको छ। गढ-किल्लालाई लिच्छविकालमा 'कोट्ट' अथवा 'दुर्ग' को रूपमा चिनिन्थ्यो। खास गरी देशको सुरक्षा तथा रेखदेखको लागि किल्लाको आवश्यकता पर्दथ्यो। दुर्ग धेरै प्रकारका हुन्थे भन्ने कुरा विभिन्न अभिलेखको अध्ययनबाट थाहा हुन आउँछ। कौटिल्यको अर्थशास्त्र, मनुस्मृति आदि जस्ता प्राचीन ग्रन्थहरूमा पनि दुर्गहरूको वर्णन गरिएको छ। ती पुस्तकहरूमा वनदुर्ग, गिरिदुर्ग आदि अनेक किसिमका दुर्गहरूको उल्लेख पाइन्छ। (वज्राचार्य: वि.सं. २०३०, पृ. २३०)। यस्ता दुर्गहरू नेपाल उपत्यकाभित्र पनि रहेको कुरा अभिलेखहरूको अध्ययनबाट प्रष्ट हुन्छ। स्वयंभू, साँखु, चाँगु, वज्रयोगिनी, गोकर्ण आदि ठाउँमा वनदुर्ग रहेको कुरा वि.सं. १८०९ को ताम्रपत्रभिलेखले पुष्टि गर्दछ। त्यसमा "स्वयंभू गढ, वारावु गढ, गोकर्ण गढ, चाँगु गढ, वज्रयोगिनी गढ यति देवस्थानका सिमागढबाट कसैले एक टुक्रा दाउरा पनि चोरी काटी लिनु हुँदैन, चौर जंगल खण्ड कतै पनि आगो लाउन हुँदैन, सो गरेमा राजदण्ड ३२ मोहर हुने छ" भनी गढ-किल्लाको सुरक्षामा शासकले राम्रो व्यवस्था बाँधेको पाइन्छ (तेवारी र अन्य: वि.सं. २०२१, पृ. ६१-६२)। प्रायः देवस्थलहरू वनगढ रूपमा रहेको देखिन्छ। उपरोक्त वर्णनबाट वनदुर्गमा रहेका रूखहरूबाट काठ-दाउरा काट्न पाइँदैनथ्यो। केही गरी लुकी छिपी चोरी गरेको चाल पाएमा आर्थिक दण्ड दिइने व्यवस्था समेत गरिएको थियो भन्ने थाहा हुन्छ। तात्कालिक समयमा गढ-किल्ला क्षेत्रभित्र बस्ति हुनुका साथै खेतीपाती पनि हुन्थ्यो। तीनताका एउटा सम्पन्न नगर कहलाउन सुरक्षाको दृष्टिले मजबुत अर्थात् खाई, पर्खालले घेरिएको गढ रूपको हुनुको साथै सांस्कृतिक विकास पनि भएको हुनु पर्दथ्यो (वज्राचार्य र श्रेष्ठ: वि.सं. २०३१, पृ. ३-४) त्यसताका किल्लाको सीमा पनि तोकिएको हुन्थ्यो।

मध्यकालको पूर्वार्द्धमा राज्य विभाजनको क्रम शुरू भएको पाइन्छ। नेपालको मध्यकालीन राजनैतिक इतिहास केलाएर हेर्ने हो भने राज्यको संख्यामा पनि वृद्धि भएको पाइन्छ। जसको परिणामस्वरूप किल्लाहरूको संख्यामा वृद्धि हुन गयो। बिक्रमको बाह्रौँ शताब्दीमा आएर तीन स्वतंत्र राज्यहरू देखा परे। यसै क्रममा एकले अर्कोमाथि आक्रमण गरी राज्य विस्तार गर्ने जस्तो महत्त्वाकांक्षा शासक वर्गमा आयो। यसको फलस्वरूप एउटा राज्यले अर्कोमाथि आक्रमण गर्न, प्रत्याक्रमणबाट सुरक्षित हुन र राज्यको सुरक्षा व्यवस्थित तुल्याउन बढीभन्दा बढी गढी-किल्लाहरूको निर्माण गर्न आवश्यक भयो। यस

प्रकार मध्यकालको पूर्वार्द्धको अन्त्यतिर बाइसी-चौबीसी राज्यको उदय भयो। अनि नेपालको राज्य संख्या बाउन्नभन्दा बढी पुग्न गयो। यसको परिणामस्वरूप नेपालमा किल्लाहरूको संख्यामा प्रशस्त बृद्धि हुन गएको थियो।

मल्ल राज्यको विभाजनपूर्व नेपाल उपत्यका वरिपरिका प्रदेशहरू एक किसिमका किल्ला स्वरूपका थिए। (श्रेष्ठ: ई. १९९६, पृ. २८७)। कीर्तिपुर, थानकोट, बलम्बु, कपन, गोकर्ण, साँखु, सांगा, टोखा आदि किल्ला रूपका थिए जसमा बस्ति बसाइएको थियो भन्ने कुरा तात्कालिक सामग्रीबाट स्पष्ट हुन्छ (वज्राचार्य र मल्ल: ई. १९८७, पृ. ४०, ५०, ५१, ५२, ५९, ११७)। इतिहासकार राइटले पनि आफ्नो पुस्तकमा नेपाल उपत्यकाका चारैतिरका होचा पहाडहरूमा किल्लाहरूको अवशेष भएको कुरा वर्णन गरेका छन् जुन सत्य देखा पर्दछ। साथै उनले ती किल्ला वरपर खाई र ढिस्को देखेको कुरा पनि उल्लेख गरेका छन् (राइट: ई. १९६६, पृ. ४५)। तात्कालिक किल्लाहरू ढिस्को रूपको खाई तथा पर्खालले घेरिएर रहेका हुने कुरा उपत्यकाका केही बस्तिले अझै पनि संकेत गरिरहेको पाइन्छ। थानकोट, कीर्तिपुर, भक्तपुर, बलम्बु आदि स्थानहरूमा खाई तथा ढोका सहितका पर्खालहरूका अवशेष अझै पनि देख्न सकिन्छ।

मल्लकालमा पनि ठाउँ-ठाउँमा क्वाठ (किल्लाको नेवारी शब्द) को वर्णन भएको पाइन्छ। लंक्वाठ (ढोकाका किल्ला), देशक्वाठ (शहरका किल्ला) आदिको वर्णन अभिलेखहरूमा परेका छन्। यिनीहरूको अध्ययनबाट गढ, खाई र पर्खालले घेरिएको हुन्थ्यो, पर्खालबाहिर खाइको किनार-किनारै ठूल-ठूला रूखहरू पनि लगाइएको हुन्थ्यो (वज्राचार्य: वि.सं. २०२६, पृ. २५-२८) जसले गर्दा खाईको गहिराइ अनुमान गर्न सम्भव हुँदैनथ्यो। यसरी गढ-किल्लाको देशरक्षामा महत्त्वपूर्ण भूमिका रहेको हुन्थ्यो। यसैको नतिजा स्वरूप हाम्रो देशको कैयौं ठाउँको नाउँसंगै 'कोट' शब्द जोडिएर रह्यो जसको उदाहरण हामी आज पनि दिन सक्छौं, जस्तै- नगरकोट, नुवाकोट, कालिकोट, थानकोट, जाजरकोट आदि, आदि।

मेरो यस लेखको मुख्य उद्देश्य कोट अथवा गढहरूको नाउँ कवितात्मक रूपमा उल्लेख भएको कविता पाठकहरू समक्ष राख्नु भएकोले सोको मूल पाठ यहाँ प्रस्तुत गरिएको छ-

भाषा

श्रीगणेशाय नमः॥ महाभाकोँ डाँडो विच विच वस्याको कहिं कहिं॥

उपमेची माथी तुपलीड गढि याडरूप ताहीं ॥१॥

गढि नागिन् लेक्मा तलतिर इलाम् संधिकि गढी॥

निकट् कफोक् ताहां स्थल असल्लल्मा फाक्फुक् गढी ॥२॥

कृहिल्या गढी जो वषानको त ताहां विचैमा त बोधे गढी वेस जहां ॥

गढि सावरि जो वडा संधिमाहां उसैका त दषिषन विजै गढ त ताहां ॥३॥

विजैपूर पछिम् तषतमा पन्याको ताहा एक चौडंड डांडा भन्याको ॥

उसो माभ सुकिम् येसोमध्य देशको गढि चाँहि ज्यास्थल बडो नाउ तेस्को ॥४॥

मेची पछिम् कौशिकी नदि पुरूव किल्लाकि जग्गा यती
कोही छन् त तयार कोहि वनिन्या जग्गा पन्याका कती ॥
धेर उभो पनि धन्कुटा वनिगयो उत्तरकि चर्चो तहाँ।
श्रीजङ्ग पल्टनको निवास सभ दिन् कप्तान काजी जहाँ ॥५॥

चौडंडी गढी सप्तारि उपरको घाँटि किरात् देशको
उस्का पछिममा सुगाधुरि चंडि भञ्ज्याड महासधिको ॥
तजविज्जले गढि चाहिन्या स्थल तहां राजन् कि त्यो कामको
सधी सर्षपलागन्या विचमहाँ डुड कौशिकी पूर्वको ॥६॥

पल्टनको त्र निवास् उदैपूर गढी गढमध्ये रेखा पनी
पौवा गढ सिंधुलीमहाँ तषतमा किल्ला त पक्का वनी ॥
पथथल्को गढ त्यो उँचाइ छ अती ढोका फलामका तहां
लाषौवैरि निपात हुन्या क्षिण महाँ यस्तो तषतको कहां ॥७॥

हरिहरपुर किल्ला चार षुट्मा पुग्याको
उहि पछिम त आम्वास् वीच घाँटि पन्याको ॥
सभदिन मकवान्पूर नाउँ जदी कह्याको
निकट तल त राजपुर्गढको तजवीज् रह्याको ॥८॥

चीसापानी गढी वडी तषतमाँ उँचा पन्याको अती
सीसा गढ् भनी नाउँ चौषूट् महाँ प्रष्यात् नजान्नु गती ॥
किल्ला जब्बर माभ् मुर्चल अती लोहाकी ढोका तहां
पाल्हौ अमृत पानि पछिम दिशा गढ स्वर्गवास् लेक महाँ ॥९॥

काद्राड वेस गढी पाहाड विचको अर्को परेवा गढि
दक्षिन् पछिम सधिमा कहिँ कहिँ छेन्या पन्याका कती ॥
गढ शुभेस्वरमाँ पनी अती उद्यो कैलाश-विलास्को गढी
सिडच्याड् गढ पनी देवघाट निकटमा गढ एती काली वरी ॥१०॥

मेचीदेशी महाँभार उपर जति जहाँ संधीदं लाग्न्या गढी
छं जम्मा जाग्गा उनतिस यस घरी कहीया कालि तक्क एति हुन् ॥
शुभेस्वर्मा गढी एकउँहि पनि यसमा कालि पछीम् जती छन्
तेस्को संख्या अरूले बुभिसुभि कहनन् देषन्या विंति गर्नन् ॥११॥

उचो पर्वत लेक् चढाउ बहुतै भाडी त षाडी तहीं
काँढा सिशुनु त काडछे वरिपरी षोला त जोला वहिँ ॥
देष्तैमा त अघोर्भयानक अती पथथल तल दून्या जाहाँ
हटन्या मन्पनी वैरिाको सभघरि येस्तो त किल्ला काहाँ ॥१२॥

उचाँ पर्वत पथथलौकि गढ है चौषूट भाडी वडी
षाइ है दरियाव कि विचविचौ जिस्मो अगम जलभरि ॥
दवाजा सभ लोहकी नहिँ फुटै छुटैन तालाँ कुची
किल्ला येति तयार है सहजकी नेपाल ष्येदा ने रची ॥१३॥

नेपाल दछिनमा उचाइ अति है पर्वत महाँभारकी
निस्पर्गढ बहुतेरि है गजपकी जिन्को नजानू गति ॥
किल्ला है विधिने किया सहजकी मुढैडरै सभघडी
इस्कं को वरनन् करै इस् घडी किल्ला सभौमै वडी ॥१४॥

कालिभाइ गढ मेचिका तटमाहाँ दोवा गढी वेस्तहाँ
विष्यात ऐक मदन गढी विचमहाँ वैराट गढी हो जाहाँ ॥
राजाश्री हरिचन्दकी तरवना विचमाँ हरिचन्द गढी
जडी गढ नरहा भिमा गढ पनी किल्ला रूपैठा वडी ॥१५॥

देशका वीच कडर्वना गढिपनी सिम्रौन विष्यात् अती
प्रष्यात् चारषुटमा गजपूकि रचना जन्की नजानू गती ॥
वारावीच गढी वडी तषतमा पर्सा गढी माभमा
किल्ला एती मधेसमाँ त अधिका ती चाहिन्याका काममा ॥१६॥

यस लेखमा कवितामा भएका ह्रस्वदीर्घ आदि जे जस्ता छन् सुधार नगरी मौलिक रूपमा प्रस्तुत गरेकी छु। यस्तै अन्य अन्य दोषहरू पनि देखा पर्छन् जस्को रूपमा फेर बदल गरिएको छैन।

यस कविताको अध्ययनबाट तात्कालिक नेपालका तराई र पहाडी भागमा रहेका गढहरूबारे जानकारी मिल्दछ। यो कुरा कविताको अन्तिम भागमा परेको पनि छ। यस कविताबाट भने उपत्यकाबाहिर पहाड र मधेशमा पनि गढहरू कम थिएनन् भन्ने थाहा हुन्छ। यसमा मेचीमा रहेका तुपलीड गढी, याडरूप गढीबारे बयान गरिएको छ भने विजयपुर गढी र धनकुटामा रहेको चर्चित श्रीजंगपल्टनको उल्लेख पनि यसमा परेको छ। यस कवितामा कोशीनदीको नामोल्लेख हुनुका साथै सप्तरीको चौदंडी गढी र

उदयपुर गढीस्थित पल्टनबारे पनि यसले थाहा दिन्छ। त्यसताका महत्त्वपूर्ण हरिहरपुर किल्ला, चीसापानी गढीको साथसाथै सिसा गढी, मजबुतीको वर्णन र त्यसमा रहेको बलियो फलामको ढोकाको वर्णन पनि यसमा गरिएको छ। यसै कविताको एक ठाउँमा पत्थरको गढी, गढीको वरिपरि खाई, खाईमा पानी भरिएको, फलामको ढोका र त्यसमा लगाइने बलियो ताल्चाको समेत वर्णन गरिएको छ। यसबाट किल्लाको स्वरूप माथि वर्णन गरिएको स्वरूपकै हुने कुरा स्पष्ट हुन्छ। यसका साथै अन्य पनि प्रशस्त गढहरूको बखान यसमा परेको छ।

सांग्रामिक दृष्टिले महत्त्वपूर्ण यी किल्लाहरूलाई कविले मध्यकालिक राज्यअन्तर्गत पारी प्रस्तुत गरेका छन् र यसको छुट्टै महत्त्व रहेको छ। पूर्वमा विजयपुर राज्यअन्तर्गतका कर्पोक, इलाम, फाकफुक, कुहिया, बोधे, तुपलिङ गढी याङरूप गढी, विजयपुर गढी आदि गढीहरू महत्त्वपूर्ण मानिन्थ्यो। कोशी पश्चिमको चौदण्डी राज्यको चौदण्डी गढी, उदयपुर गढी र सिन्धुली गढीको उल्लेख परेको छ। यसको साथै मकवानपुर राज्यका हरिहरपुर गढी, मकवानपुर गढी, राजपुर गढी आदि गढीहरूको पनि नामोल्लेख भएको छ। तनहुँ राज्यअन्तर्गतका कविलास गढी तथा कैलाश-विलास गढी जस्ता महत्त्वपूर्ण गढीको उल्लेख यसमा पाइन्छ। यसै गरी यहाँ महाभारत श्रृङ्खलामा अवस्थित उल्लेखनीय यी किल्लाहरू बाहेक तराई प्रदेशका महत्त्वपूर्ण किल्लाहरू पनि छुट्टै उल्लेख परेको छ। मेचीदेखि गण्डकी नदीसम्म विस्तारित तराई प्रदेशका किल्लाहरूको नाम दिने क्रममा कविले कालीभाङ गढी, दोवा गढी, मदन गढी, विराट गढी, हरिचन्द्र गढी, जर्हा गढी, भीमा गढी, रूपैठा गढी, कडर्वना गढी, सिमरौन गढी, पर्सा गढीहरूको नाम उल्लेख गरेका छन्। यीमध्ये धेरै जसो गढीहरूको नाम प्रकाशमा आइसकेको पाइन्छ भने थोरै जसो नामहरू नसुनिएको र यसै कविताबाट मात्र प्रकाशमा आएको बुझिन्छ। कतिपय गढीहरूको स्थान परिचय भने पाउन सकिएको छैन। यसरी कविले यस कवितामा सांग्रामिक दृष्टिले महत्त्वपूर्ण किल्लाहरूको नामोल्लेखका साथै यिनको महत्त्वबारे प्रकाश पारेको पाइन्छ। अतः नेपालको सैनिक इतिहास लेखन कार्यका लागि पनि यो महत्त्वपूर्ण छ। किल्लाहरूको बारेमा रचिएको यो पहिलो कविता हो जुन ऐतिहासिकका साथै साहित्यिक दृष्टिले पनि महत्त्वपूर्ण मान्न सकिन्छ।

सन्दर्भ ग्रन्थ सूची

आचार्य, बाबुराम "पुराना कवि र कविता", नेपाल: साभा प्रकाशन, वि.सं. २०२९।

तेवारी रामजी र अरू (सम्पा) ऐतिहासिक पत्र संग्रह, दोश्रो भाग, काठमाडौं, नेपाल सांस्कृतिक परिषद, वि.सं. २०२९।

प्रधान, रुक्मिणी (वन्त), "पंडित उदयानन्द अर्यालको कविता एक विचार", रूपरेखा, (वि.सं. २०३९), पृ. २७-३७।

प्रधान, रुक्मिणी "मुलुकी खरिदार गुणवन्त", कन्ट्रिब्यूशनस टू नेपालिज् स्टडिज्, भो. १६, नं. २, (ई. १९८९), पृ. १५१-१६७।

राईट, डेनियल, नेपाल, न्यू दिल्ली: कस्मो पब्लिकेशन्स, ई. १९६६।

वज्राचार्य, धनवज्र, लिच्छविकालका अभिलेख, काठमाडौं: नेपाल र एशियाली अध्ययन संस्थान, वि.सं. २०३०।

वज्राचार्य, धनवज्र, "मल्लकालमा देशरक्षाको व्यवस्था र त्यसप्रति प्रजाको कर्तव्य", पूर्णिमा, वर्ष १, अंक २, (वि.सं. २०२६) पृ. २०-३३।

वज्राचार्य, धनवज्र र मल्ल, कमलप्रकाश (सम्पा)। गोपालराज वंशावली, काठमाडौं: नेपाल रिसर्च सेन्टर, ई. १९८५।

वज्राचार्य, धनवज्र र श्रेष्ठ, टेकबहादुर, दोलाखाको ऐतिहासिक रूपरेखा, काठमाडौं: नेपाल र एशियाली अध्ययन संस्थान, वि.सं. २०३१।

श्रेष्ठ, टेकबहादुर, "टोखा, एक ऐतिहासिक चर्चा", कन्ट्रिब्यूशन्स टू नेपालिज् स्टडिज्, भो. २३, नं. १, (ई. १९९६), पृ. २८५-२९४।

परिशिष्ट

भाषा

श्रीगणेशायनमः ॥ माहाभाकोडोडो विविचवस्थाको कदिं कदिं ॥ उं पं मं चै
 माधीनुपतीडंगठियाँडू रूपतादि ॥ १ ॥ गठिं नागिं नजेकमातलतिर इलाम्
 संधिके गठि ॥ निकटको कताहो स्थल अमल माँफाक फुक्छे ॥ १ ॥ ऊ
 दिन्त्यापदि जोवा यानुको तताहो विचे मातबेघे गठि ॥ धेवमजाहो गठि माँवरि
 जावडासंधिमाहो उमेकातदखिन विजे गठतताहो ॥ २ ॥ विजेपूरपछि मत्
 पत माँपयाको ताहो एबोर्ड डुं डो भन्याको ॥ उमा माँहनु किमको यमो मध्य
 देशको गठि चोदि ज्यास्थलवडाभाउनेस्को ॥ ४ ॥ मेचीपछि मकोशिकी नदि
 पुरुबकि धाकि जगा यती कोही खनु तया कोदि वनिन्याजगा पयाकाकती ॥
 धेरुं भोपनि धनुका वनिगयो उन्नर किं वरोतहो श्रीजडुपलनुको निवास
 मभदिन कपतानु काजी जहो ॥ ४ ॥ चोडीडी गठि मप्र रिउपुको घाँटिकिरा
 तदेशको उस्कापछि ममासुगानु रिबंदि भ्याडु महासधिको ॥ तजविजु
 लेगठि चादिन्यास्थलतहो गर्जकि त्यो कामको मधीसर्ष पलागन्या विचमहो
 डुइ कोशिकी पूर्वको ॥ ५ ॥ पलनुको तनिवास उँदे पूरगठि गठु मचोरेवापनी
 पौवागठु मिधुली महो तवत माकि धना तपकावनी ॥ ५ ॥ थ्यको गठु त्यो उँचा
 र्ख चती ठोकार्फे कातहो जाधो वैरिनिपान हुन्या क्षिरामहो एस्को तव
 तको कहो ॥ ६ ॥ हरिहरपूरकि धाचारपुट मापुगाको उँदि पछि मत च्याप्ना

सुवीचघोंटिंपयाको॥सभदिनमकवान्घूर नाउंजदीकहाकोनिकटतलतराजु
 पुर्गठकीनजवीनरहाको॥७॥वीसापानीगठिवडीतघतमा उंचापयाकोअ
 नी सीसागयभनीनाउंचोषट मरुषष्यात नजाभ्रगती॥किध्वाजधर मारुमु
 र्वलघती लोहाकीठाकानहो पाहो अमृतपानि पाछमदिशागळ स्वर्गवा
 मनेकमहा॥८॥काद्राडवेसगठि पाहाड विचको अकोपे वागठिदक्षिनप
 छिमूसाधिमः कहिं कहिं छोयापयाकाकती॥गळभुंभेस्वर मांपनी अतीउधो
 केलासविलास कोगछिसिंडा व्याडु गळपनीदेवघाटनिकटसागळरुतिका
 लीवरी॥९॥सेवीदेवीमहो भारउपरुजतिजरुं मंधीलाग्यागठि छजम्मा
 जगाडंनतिसय मघरीकहोयाकालितकरुतिरुन॥शुभेस्वर्मागठि एकउं
 हिपनि यममाकालिपछिम जतीछुन तस्को मरवा अरु लेबुजि सुजि कहम
 न्देषयाविंती गर्नन॥१०॥उंचोपर्वत लेक चछाउवहुनेमडीनेवांडीतही
 काछासिधुतकाउ छोबरिपरी घोलातजोलाकहिं॥देभैमात अघोर्भसान
 कअतीपथ्वतलइत्याजाहो हट्यामन्पनीवैरि कोसभ धरि येस्तोतकि
 ध्वाकोहां॥११॥उंचापर्वत पथ्व लोकिगळ देवोषट फाडीवडीषाडेहेद
 रिवेकि विचविचो जिम्मा अगमजलभरिरी॥दरवाजा सभलोहकीनहिंफुटेहु

येनतालाकुची किध्वायेमितयारहे मरुजकीनेपालकेअनेरुची॥१२॥नेपाल
 दक्षिनमाउंचाइ अतिरे पर्वमाहा भारकीनिस्यभ्रगळ वहुनेरिहे गजप
 की जिन्को नजाभ्रगती॥किध्वाहो विधिनेकि यासहजकी मुडेडरे स
 भ्रघडीइस्काकोवरनकरे इ सघडीकी ध्वासभो मैवडी॥१३॥कालि
 फाडुगठमेचिकानट माहोदोवागठि वेस्तहां विष्यातयेक मरुगठिवि
 वमहो वैरागठि होजाहो॥राजाश्रीरुचिचक्र कीतरवेनाविचमांहरि
 चक्रगठि जदी गळ नरहाभिमागळपनीकी ध्वाफुपेयावडी॥१४॥देस
 कावीच कडवनागठिपनी सीमरोनविष्यात अती प्रष्यात चारुटमाग
 जपकिचचनाजकीनजाभ्रगती॥वागवीचगठि वडीतघतमापसाग
 ठीमारुमाकिध्वायती मधेससां नअधिकती चाहिं न्याका काममां॥१५॥